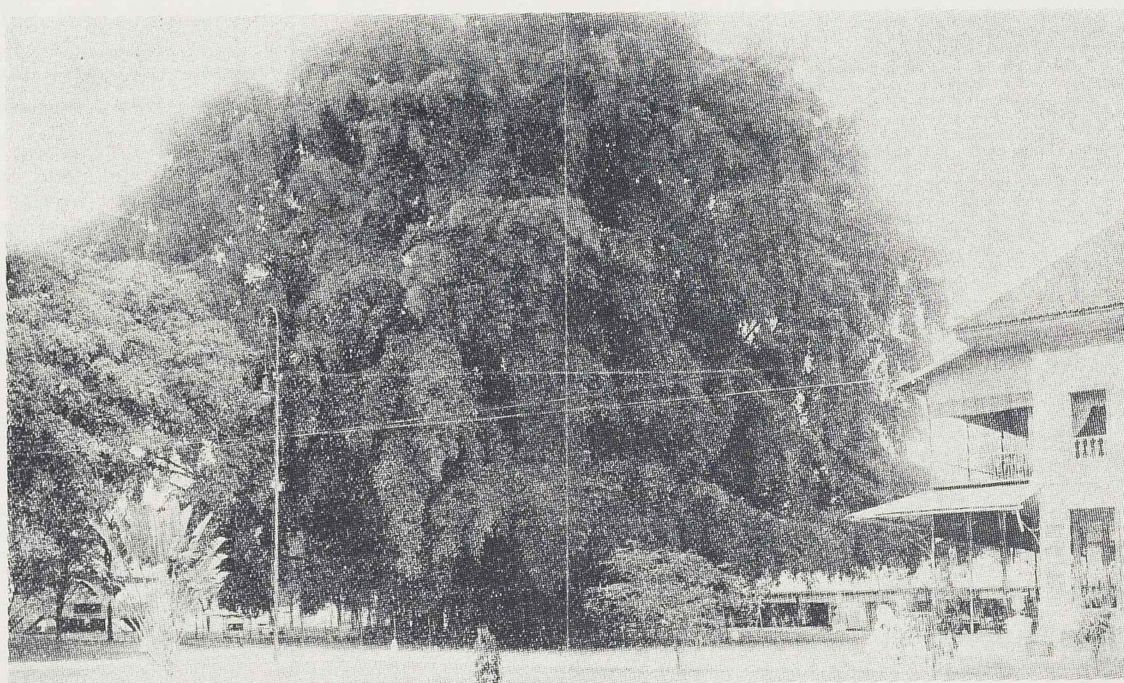

17e JAARGANG No. 9

15 NOVEMBER 1972 — *f* 1,25

tong tong

HET ENIGE INDISCHE BLAD TER WERELD

Zie de verhoogde abonnementsprijzen op pagina 5!

BIJ DE VOORPLAAT

VERVLOGEN SCHOONHEID

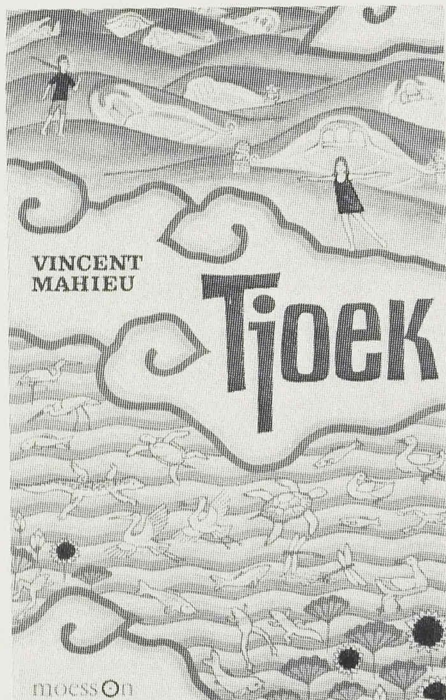
De oude glorie van Hotel des Indes, eenmaal een van de vermaardste in heel het Verre Oosten, is reeds lang vergaan. Die het deze laatste jaren bezochten en het in zijn vervallen staat aantroffen, moeten wel met enige weemoed teruggedacht hebben aan zijn vroegere status. Nu is het afgebroken om plaats te maken voor een modern bouwsel.

Ook de trotse, machtige waringin die eenmaal het voorerf sierde, één van de meest imponerende die we op Java ooit bewonderden, is sedert lang geveld. Geen "eeuwenoude" reus zoals meerdere enthousiaste newcomers naar huis zullen hebben geschreven. Volgens Dr de Haan in diens Oud Batavia moet hij immers in 1857 zijn geplant. Maar toch, met hoeveel ontzag hebben we, logerend in een van de bovenkamers van de rechtervleugel op de galerij zittend, onze door het felle daglicht vermoeide ogen in zijn donkergroene geweldige kruin laten rusten.

Terugdenkend aan het vroegere Batavia zullen we zijn beeld nog vaak vóór ons zien.

HEIN BUITENWEG

De Nieuwste "Tjoek"

Thans door de EIGEN uitgeverij uitgebracht

Wederom voorzien van een prachtige band door Rogier Boon

Een waardig kerstcadeau

Verkrijgbaar bij Boekhandel "Tong Tong" f 9,90 plus f 0,90 porto

Door technische soesah komt Lin Scholte's Kookboek later uit. Wacht op bericht!

DE WERELD IS MAAR KLEIN......

Geachte Redactie,

In uw blad nr. 7 van 15/10, pag. 19 kwam onder de titel "De wereld is maar klein......" een verslag van mijn telefonisch gesprek met Uwen Mevr. Moscou voor.

Ik kan u mededelen dat ik **binnen een week** na de uitgifte van T.T. nr. 5 twee schriftelijke aanbiedingen uit Nederland en 1 uit Oklahoma(!!) ontving plus nog 2 telefonische "tips".

Ik ben nu geheel geslaagd in de aankoop van de door mij verlangde boekwerken. Maar ik weet nu wel dat men gemakkelijker "Indische boeken" bij de T.T. lezers kan vinden dan bij de Nederlandse boekhandel. Juist bij die kleine (Indische) wereld!

Met de hartelijke groeten aan uwe medewerkers,
P. J. v.d. Horst (Utrecht)

WIE?

Tropenkolder. Hij heeft tropenkolder, of hij lijdt aan tropenkolder zegt men van de Europeaan, die zich in de tropen zeer onbeheerst zowel in woord als in daad gedraagt. Een soort min of meer goedaardige amok toestand.

In mijn woordenboek staat voor tropenkolder: „zielsziekte door verblijf in de tropen".

Voor "kolder" vind ik: dolheid van paarden, dwaasheid, kolderen, kolder krijgen=dwaas doen. Neen, deze uitleg bevalt me toch niet. En dan vraag ik me af, of het woord tropenkolder wel bestaat. Moet het niet zijn "tropenkoller"? "Koller" van het Franse "colère", wat betekent toorn, drift, woede. Wie? (niet wie heeft last van tropenkoller, maar wie kan mij zeggen welk woord juist is?)

G. H. Bartman

Het vol krijgen van het Fonds 60.000 is uitsluitend een kwestie van Poekoel Teroes! Zet éven door, want er kunnen na ons nog duizenden wezen en behoeftigen van profiteren!

tong tong

ONAFH. IND. TIJDSCHR. — 17e JAARG. No. 9
Pr. Mauritsl. 36, Den Haag - Telegramadres: Tong Tong Den Haag - Tel. 070-54.55.00/54.55.01 - Giro 6685
Uitgave: Publ. en Handel Mij Tong Tong B.V.
Directie: Tjalie Robinson
Redactie: Tjalie Robinson, J. H. Ritman, G. H. Bartman, Ch. J. A. Manders.

Verschijnt de 1ste en de 15e van iedere maand
Prijs per nummer *f* 1,25. Abt. Nederl.: kwart. *f* 7,50; halfj. *f* 15,—; jaar *f* 30,—. Abt. Europa: jaar *f* 37,—
Buiten Europa: jaar *f* 42,—.
Abt (per jaar en per luchtpost): Australië en Nw. Zeeland *f* 78,—; Indonesië *f* 63,—; Z.-Afrika en Z.-Amerika *f* 63,—; Canada en Ver. Staten *f* 53,—; Maleisië en India *f* 63,—; Suriname en Antillen *f* 53,—.

ZOEKT OP BASIS VAN DE NUTTIGE ERVARINGEN IN DE GORDEL VAN SMARAGD NIEUWE INTERESSEN IN NEDERLAND TE WEKKEN VOOR DE TROPENGORDEL.

De directie behoudt zich het recht voor hen die schadelijk geacht worden voor het welzijn van Tong Tong als abonnee te weigeren of af te voeren.

ALLE ABONNEMENTSGELDEN ZIJN BIJ VOORUITBETALING VERSCHULDIGD.

ADVERTENTIES KUNNEN ZONDER OPGAAF VAN REDENEN GEWEIGERD WORDEN.

Indischgasten en politiek

Nu de verkiezingen naderen, krijgt de redactie wel eens bezoek van politiek geinteresseerden die zich afvragen waarom de Indischgast geen belangstelling heeft voor hun partij.
Wel, ons antwoord is dat de Indischman over het algemeen geen interesse heeft voor welke partij ook.
Hun argument: "U kent ons niet, dus omgekeerd wij U ook niet! Kom met ons praten. Bezoek onze bijeenkomsten".

*

Hoe dan ook, in al die gesprekken vroeg men ons telkens weer hoe het komt dat de Indischman **nergens** te zien is op politieke propaganda-avonden of bijeenkomsten - dus ook nergens zitting heeft in besturen of comité's.
Juist omdat deze vragen van Nederlandse zijde zo vaak gesteld worden en wij willen blijven zoeken naar een paar solide motieven of beweegredenen, nodigen wij onze lezers hierbij uit om **zo beknopt mogelijk** aan óns te schrijven waarom men zich niet met politiek inlaat.
Wij zijn er zélf erg benieuwd naar, maar ook veel politici vragen zich vaak af hoe het komt dat de ruim honderdduizend Indischgasten zich zo afzijdig houden van alle politiek. Misschien kunnen wij ze met ons antwoord te denken geven!

Wie schrijft ons?

Redactie

(Ons oor hier en daar te luisteren leggend hoorden we al twee heel korte argumenten: politiek is kasar; politiek is "haatopwekkend". Wat denkt U?)

EEN ERESCHULD INGELOST

"Het" boek is er nu. Na een vertraging zonder einde tengevolge van allerlei oorzaken, die de samenstellers niet in de hand hadden.
Met "het" boek wordt vanzelfsprekend bedoeld het verslag van de herdenking van de Japanse capitulatie in het Haagse Congresgebouw op 15 augustus 1970 - 25 jaar na dit historisch feit. De bijeenkomst bracht duizenden bijeen op het parkeerterrein van het gebouw en was, ook wat allerlei neven-activiteiten betreft een groot succes. Het is overbodig, hierop verder in te gaan: een groot aantal lezers van Tong Tong zal getuige geweest zijn van deze indrukwekkende plechtigheid en de daarop gevolgde maaltijd (nogmaals hulde, Tante Truus!) en hebben zich daarna gestort in de vermaken die de Pasar Baru opleverde.
Het spreekt vanzelf, dat aanstonds de behoefte werd geuit aan een blijvende herinnering aan deze diep-ernstge, anderzijds zo feestelijke dag, waarop de Indische groep de Koningin, Prinses Beatrix x haar man en de oud-Gouverneur-generaal Van Starkenborgh en zijn echtgenote in hun midden mochten begroeten om tezamen het einde van de wereldoorlog te herdenken. Bijzondere waarde had deze dag ook nog voor velen, die elkander in lange jaren niet hadden ontmoet of wellicht zelfs geheel uit het oog hadden verloren.
Er werd dus besloten, een gedenkboel uit te geven, en dit had er enige maanden later kunnen zijn, wanneer niet allerlei persoonlijke moeilijkheden en tenslotte brand bij de drukker hadden geleid tot een zwaar te dragen vertraging. Maar: eind goed, al goed! Het gedenkboek is er nu en het overtreft de stoutste verwachtingen.
De belangrijkste attractie vormen de talloze foto's in zwart-wit en kleur, betrekking hebbende op de bijeenkomst, de maaltijd, en de Pasar Baru, om te zwijgen van die, betrekking hebbende op de erevelden en de kransleggingen. De toespraken van prof. Brugmans en ds Van Durnen zijn opgenomen. Een belangrijk deel van het boek wordt ingenomen door een samenvatting van de gebeurtenissen tussen 1940 en 1950 van de hand van ir. G. S. Vrijburg. Kopen, bekijken en... lezen!
Verkrijgbaar bij Boekhandel Tong Tong *f* 25,— plus *f* 3,— porto.

J.H.R.

"BESLIST NIET GOED GENOEG"

Mijne Heren,

Naar aanleiding van een ingezonden brief van de heer G. L. de Jong in Uw blad van 15 juli jl., kregen wij vele verzoeken om de film "Return to the River Kwai" uit te zenden. De eerste reaktie was die van de heer De Jong zelf.
Op 10 augustus heeft Mr. J. M. Landré, direkteur van de TROS, de heer De Jong geschreven dat men over het oordeel aangaande de desbetreffende film natuurlijk van mening kan verschillen, doch dat de beslissing over het uitzenden van een film als "Return to the River Kwai" bij iedere omroeporganisatie uiteraard de verantwoordelijkheid is van de programmaleiding. [1])
De programmastaf vond de film echter beslist niet goed genoeg om als herdenkingsprogramma te dienen, omdat de film typisch op het Engelse publiek is afgestemd. Er komen in de film alleen Engelsen voor die hun herinneringen vertellen. [2]) De film liet - naar het oordeel van de programmastaf - bovendien te veel zien hoe het nú bij de "Birma" spoorweg is, [3]) met een sterk accent op de toeristische trekpleister die het in de loop der jaren is geworden [4]) De TROS besloot derhalve de film niet aan te kopen.
Het is bijzonder onplezierig dat wij de heer G. H. Bartman - zie zijn ingezonden brief in Uw blad van juni - na bezichtiging van de film niet onmiddellijk onze mening kenbaar hebben gemaakt. De TROS wil ronduit erkennen hierbij een fout te hebben gemaakt en biedt daarom haar welgemeende verontschuldigingen aan.
Wij zouden het bijzonder op prijs stellen indien U deze brief - geheel of gedeeltelijk - in Uw blad zoudt willen opnemen opdat ook degenen die wij niet persoonlijk konden schrijven van ons standpunt op de hoogte kunnen worden gebracht.
Inmiddels verblijven wij met vriendelijke groeten en de meeste hoogachting,

Televisie Radio Omroep Stichting
AFDELING PUBLIC RELATIONS
EN PERS
F. R. Bakker.

[1]) Verantwoordelijkheid berust niet bij mannetjes die "ja" of "Nee" moeten zeggen al naar het zo uitkomt, maar bewust zijn van de zodanige omvang of diepte van een historisch gegeven dat men er desnoods wat van máákt als het materiaal te kort schiet. Aan de Dodenspoorweg werkten voor zo'n klein landje als Holland ongelooflijk veel krijgsgevangenen. Tienduizenden ondergingen de verschrikkelijkste beproevingen en voor duizenden werd de Dodenspoorweg inderdaad een "Railroad to Death". De heren Landré en Bakker kunnen natuurlijk niet alles weten, zelfs niet van Holland, laat staan van Birma.
Maar men had (zoals in alle "onduidelijke" materie) deskundigen kunnen raadplegen, zoals Wim Kan en de organisator van de **jaarlijkse** Dodenspoorweg-reunie Henk Engel. Dan had men kunnen inzien dat in de trant van Buchenwald en Hirosjima de Dodenspoorweg een nationaal verdriet is, dat niet vergeten mag worden.

[2]) Waarom heeft "Engels" hier opeens wat mee te maken? Tientallen Engelse films zijn voor de Nederlandse TV met genoegen afgedraaid voor allerlei doeleinden, ook ordinaire, maar het gaat om de BEWOGENHEID en DIEPTE van ervaringen, waar blijkbaar de Duitse TV-kijkers wèl begrip voor hadden. Bij elke spreker had in het Nederlands vertaalde tekst afgedrukt kunnen worden (zoals als altijd).

[3]) Natuurlijk nonsens. Men kan evengoed films afdraaien van Hirosjima, Berlijn, Rome, Londen van NU - en men hééft het ook vaak gedaan! - maar dan waren er omroepleidingen met een beetje meer hart voor hun werk, meer improvisatievermogen en meer historische bewustheid.
Van de dodenspoorweg zijn door de fotograaf Rudi Jonkman foto's gemaakt direct na afloop van de oorlog, toen hij met zijn gammele, zieke lijf op een trein klauterde om het hele eind weer terug te rijden, welke foto's bij elke "touristische film" van vandaag een navrant verleden opgeroepen zouden hebben. Maar ja, óók de omroepleiding moet er wat voor DOEN!

[4]) Het wemelt bij de TV van allerlei touristische trekpleisters die altijd wel een motief, excuus of smoes hadden om vertoond te worden - vaak als er door het tourisme duimendik op verdiend werd. Aan touristen-reisjes naar de Birmaroad is beslist **niet** veel verdiend, omdat die reisjes voor verreweg de meeste "ex-Dodenspoorweggers" onbetaalbaar zijn.
Maar die "touristische kant" heeft NIETS te maken met het leuke vacantie-tourisme van vredesmensen van nu, maar is het gefilmde relaas van een diep bewogen terugkeer van John Coast naar een brok gigantisch LEVEN, waar Coast gewoonweg "heimwee" naar had. Mijnheer Bakker en mijnheer Landré hebben er NIETS van begrepen. Eigenlijk moeten ze van Coast lezen "Railroad to Death", een aangrijpend brok menselijkheid, en zélf ernaar snakken dat daar een film van gemaakt wordt door de schrijver zelf. Dat IS gebeurd met dat zelfgeschoten filmpje van Coast en nou komt de TROS alleen een risje gemeenplaatsen opdienen!"
Dit is niet het eerste geval dat Indischgasten zich beklagen over totaal gebrek aan belangstelling voor Indische suggesties uit de kijkerskring van de Nederlandse TV. Wij zijn eraan gewend geraakt dat tips van ons terzijde worden gelegd omdat omroepleidingen beslissen dat onze ideeën "beslist niet goed genoeg" zijn, ook al verdringen wij ons soms aan de grens om bij onze buren te kijken waar men wèl voortdurend blijft zoeken naar echt nieuwe en originele dingen. Hier in Holland brengt onze TV eindeloos en eindeloos politiek geklets en nog eens geklets en weer geklets met af en toe een aardige scheut porno (die "eerlijkheid" genoemd wordt). Gek dat niemand zich afvraagt of menige omroepleiding eigenlijk "beslist niet goed genoeg is"......

Redactie Tong Tong
(T.R.)

DENK ER OM!

Het nummer van 1 december a.s. zal wat later verschijnen, ongeveer **5 december**, omdat zoals U weet het nummer van 15 december óók later verschijnt als DUBBEL NUMMER van 15 december en 1 januari, zoals altijd.
Daarna komt Tong Tong weer gewoon op 15 januari enz. uit. We willen alleen (zoals gewoonlijk) het tijdsverschil helpen overbruggen dat ontstaat, omdat twee nummers zijn samengetrokken op één verschijndatum: het Kerst- en Nieuwjaarsnummer van dit jaar.

Tong Tong Wordt Duurder

De abonnementsprijzen zowel als de advertentietarieven zullen per 1 januari 1973 verhoogd moeten worden. Voor het overgrote deel der abonnees, nl. de abonnees in Nederland, komt het neer op een verhoging van *f* 4,— per jaar of *f* 1,— per kwartaal. De verhogingen zijn zo scherp mogelijk aangepast bij de totaalprijs der postbestemmingen over de hele wereld. Prijs per nummer *f* 1,50. Abt. Nederl.: kwart *f* 8,50, halfj. *f* 17,—; jaar *f* 34,—. Abt. Europa: jaar *f* 37,—. **Buiten Europa:** jaar *f* 42,—.
Abt. (per jaar en per luchtpost). Australië en Nw. Zeeland *f* 78,—; Indonesië *f* 63,—; Z.-Afrika en Z.-Amerika *f* 63,—; Canada en Ver. Staten *f* 53,—; Maleisië, Singapore en India *f* 63,—; Suriname en Antillen *f* 53,—.

Herhaal nóg eens: U betaalt vanaf 1 januari 1973 per kwartaal *f* 1,— méér, dus per jaar *f* 4,— meer. De abonnementsprijs wordt dus in Nederland *f* 34,—.

De nieuwe tarieven van de **ting-ting advertenties** zijn normaal vermeld in de kop van de desbetreffende rubriek.

Wij hebben inderdaad tot het laatste moment gewacht met de definitieve vaststelling der diverse prijzen, alle mogelijkheden en bezwaren eindeloos wikkend en wegend, maar de stijgingstendens van ALLE prijzen in Nederland is zó onverbiddelijk dat eventuele "matigheid" NU zich per sé zou straffen met **dubbel** zware verhogingen **later.** Wij volgen doodsimpel de indices zoals die zich voordoen bij alle tijdschriften en periodieken. Waarbij wij tóch wel aan de laagst mogelijke kant blijven.
Wij zijn ons er immers kalm van bewust dat verdere prijsstijgingen abonneeverlies met zich mee zullen brengen. Het oude probleem dient zich weer aan: hoeveel verliezen kunnen wij ons veroorloven om tóch de "totaalrekening" te kunnen betalen? Want in laatste instantie gaat het helaas inderdaad om de "ketippen". Erg pijnlijk, want verlies van abonnees betekent voorál verlies van **sobats,** van mensen, en dát is het ergste.
Nochtans zullen wij ook dit jaar door het "spervuur" van de jaarwisseling heen moeten van abonnee-verlies en sobat-verlies. En bidden dat we er goed doorheen komen. Voor hen die standvastig abonnee blijven: Sluit de gelederen, mijn waarden, serrez les rangs! Elke strijd kost verliezen, en onze bestaansstrijd (" van de Laatste der Mohikanen") wordt moeilijker naarmate de jaren voortschrijden. Sluit U hechter aaneen, houd koppig Uw oude, beproefde overtuigingen vast. Laat ze niet los; laat ze niet verwateren. En blijf abonnee van Het Enige Indische Blad ter Wereld!

Dan madju tetap!

Wanneer U per giro bestelt (de giro naar Tong-Tong, dus niet naar het giro-kantoor) vult U dan niet het bedrag in? We moeten er namelijk nog de porto bijrekenen. U krijgt met de bestelling altijd een afrekening van ons!

VUILHEID EN VRIJHEID

De commandant van het Eerste Legerkorps, luitenant-generaal F. E. Meynderts, doet een dringend beroep op alle militairen om hun lichaam niet te laten vervuilen.

Volgens de luitenant-generaal zou het met name schrikbarend gesteld zijn met de reinheid van de haren, het gebit, de handen, voeten en nagels van vele dienstplichtigen, aldus lezen wij in de „Telegraaf" van 27 okt.

De Nederlandse dienstplichtige behoort tot de best betaalde, de minst "werkende", de dikst in vacanties zittende miliciens te wereld. Hij is vrij van groetplicht, vrij van uniformplicht buiten de kazerne en vrij om zijn haar net zo lang te laten groeien als hij wil. De "litanie" kan langer zijn, zoals vooral elke Indische krantenlezer al sinds jaren weet. Maar tot onze verbazing vindt de Nederlandse burger dit alles helemaal niet erg, ja, onmilitair gedrag valt hem nauwelijks op. We vragen ons alleen maar af: waarom schaffen wij de weermacht toch niet helemaal af? In deze vorm is onze weermacht een aanfluiting van alles wat militair is, maar vormt ook een onbetrouwbare schakel in de West-Europese defensie, wij brengen onze buren in gevaar.

Nog gekker: hij is zelfs voor zijn verwanten, buren, vrienden en kennissen een te duchten **vijand.** Volgens een brief van de commandant van het Eerste Legerkorps neemt de vervuiling van de dienstplichtige hand over hand toe en begint zij een bedreiging van de volksgezondheid te worden. Niet minder dan de helft van het aantal dienstplichtigen onder zijn bevel - in totaal 24.000 - zou tekortschieten in de toepassing van de eenvoudigste voorschriften van de hygiene. Schaamluis, schurft, steenpuisten zijn de meest voor de hand liggende gevolgen van onvoldoende persoonlijke reinheid.

In onze "permissive society" - de maatschappij, waarin alles geoorloofd is, en dus ook persoonlijke vervuiling, als men geen lust heeft eigen lichaam behoorlijk te onderhouden, zal de waarschuwing van de generaal niet veel uithalen, vrezen wij. Want het zijn bepaald niet alleen dienstplichtigen, die van hun "vrijheid" misbruik maken. Zij leven in een atmosfeer, waarin de gedachte, dat de hoogste vrijheid gebondenheid veronderstelt, niet meer leeft. Wij zijn in Nederland nu ook het bom-tijdperk binnengetreden en daarmee de jaren van opperste maatschappelijke vervuiling - waarom zouden wij dan het de miliciens verwijten, dat zij zich niet bekommeren om de persoonlijke reinheid?

De "revolutionair" Bernard Shaw heeft eens gezegd: Vrijheid is verantwoordelijkheid. Het lijkt erop, dat de moderne vrijheidsapostels met hun discipelen omgaan als kinderen met lucifers. Leve de vrijheid, al gaat de maatschappij er aan te gronde!

R.R.

De tentoonstelling: Nederlandse schilders en tekenaars in De Oost

door Dr. H. J. de Graaf

De tentoonstelling van Nederlandse schilders en tekenaars in de Oost, die wij in Tong Tong reeds aankondigden, trekt zeer de aandacht. Overtuigd van onze belangstelling ontvingen wij al aanstonds drie aankondigingen van de opening! Eén van collega Schaap - waarvoor onze dank - + een uitvoerige beschouwing van onze medewerker dr. De Graaf, die wij hier laten volgen en tenslotte een nogal kritische kanttekening van collega Van Gelder, die wij alsnog zullen plaatsen in ons nummer van 1 december. Wel wat laat, helaas, maar niet tè laat om er zijn voordeel mee te doen als men de tentoonstelling, die 10 december sluit, nog wil gaan zien. Hier nu allereerst het woord aan dr. De Graaf.

Voor wie het niet weet: het Rijksmuseum is geopend van 10 tot 17 uur; zondags van 13 tot 17 uur. Op dezelfde verdieping als de tentoonstellingszaal is opzij een hal waar onder meer de katalogus gekocht kan worden ad f 7,50 per stuk.

Het museum ligt aan de Stadhouderskade 42; bereikbaar met tramlijn 7 en 10 (halte op de Weteringschans vlak bij 't Leidseplein). Voor de tentoonstelling 'Uit de Oost' neme men de LINKER ingang.

*

Wanneer men aan Indische schilderijen denkt, ziet men een sawahgezichtje voor zich met wuivende bamboes links en vlammende flamboyants rechts en daartussen een zwoegende, ploegende tani. Zo werden voor de laatste oorlog talrijke middelmatige kunstwerkjes langs de voorgalerijen gevent, waar de familie aan de middagthee zat. "Gambar lijst", heette dat dan. Indertijd heeft een zekere Minahasser Kasenda een hele vracht van dit soort kunst op de markt gesmeten en hij wist zijn prullen niet alleen te verkopen, maar ze zelfs in de Bataviase Kunstkring geëxposeerd te krijgen.

Niets van dit alles ziet men op de bovengenoemde tentoonstelling in het Amsterdamse Rijksmuseum, die tot 10 december a.s. geopend blijft. Zowel de oud Indischgast als de baar zullen een gans vreemde wereld ontmoeten. Immers, deze schilderijen en tekeningen waren her en der verspreid in donkere gangen van musea, bij particulieren, in kantoren, en het is de eerste maal, dat er van dit soort tropische schilderkunst een tentoonstelling wordt georganiseerd, die een drie en een halve eeuw bestrijkt.

De aanleiding tot deze tentoonstelling gaf het zeer lezenswaardige boek van mevrouw J. de Loos-Haaxman, "Verlaat Rapport Indië", welks verkorte titel niet zou doen vermoeden, welk een kostelijke inhoud het bevat: „Drie eeuwen Westerse schilders, tekenaars, grafici, zilversmeden en kunstnijveraars in Nederlandsch-Indië", zoals de ondertitel ons verklaart. De Stichting Cultuur-geschiedenis van de Nederlanders Overzee (C.N.O.), die Indische kunstvoorwerpen (schilderijen, meubelen, zilverwerk enz.) voor ons land poogt te bewaren of te herkrijgen, verleende aan dit plan gaarne haar medewerking, waarna deze gedachte door het Rijksmuseum werd overgenomen. Een kleiner, particulier museum, dat aangezocht was, had reeds om zuiver zakelijke redenen van het plan, om de tentoonstelling binnen haar muren te ontvangen, moeten afzien.

Lang is het geduld der initiatiefneemster op de proef gesteld. Aanvankelijk zou de expositie in het jaar 1971 geopend worden, doch toen men sommige der in aanmerking komende schilderijen eens nauwkeurig bekeek, bleken zij een grondige restauratie van node te hebben. Deze kunstbewerking heeft in het jaar uitstel kunnen plaats vinden en wel op kosten van het Prins Bernardfonds, dat daarmede een aantal kunstwerken voor verder verval behoedde. Met man en macht zijn de beschikbare restaurateurs aan het werk getogen en het resultaat is, dat menig schilderij er als herboren uitziet. Zelfs het vrij nieuwe schilderij van de Balische barisdanser door Sayers moest onderhanden genomen worden, en zelfs verdoekt. Tevens kon nu rustig doorgewerkt worden aan een prachtige catalogus, degelijk samengesteld, rijk geïllustreerd met 44 fraaie reproducties, die een schat van gegevens bevat omtrent oude en nieuwe Indische meesters. Samenstellers waren: in de eerste plaats mevr. drs. J. Terwen de Loos, dochter van mevr. de Loos-Haaxman, en daarnaast ook mr. C. J. de Bruyn Kops, wiens naam alle oud-Batavianen vertrouwd in de oren moet klinken.

Het zal daarom voor mevr. de Loos-Haaxman een grote voldoening zijn geweest, toen zij op de dag der vóórbezichtiging (18 oct. j.l.) mocht aanwezig zijn. Immers, zij kon deze tentoonstelling min of meer als de bekroning van haar levenswerk beschouwen.

Eertijds lerares te Batavia, kreeg zij de zorg voor 's Lands schilderijenverzameling, waarvan de befaamde landvoogdenportretten de hoofdschotel vormden. Menigeen zal bij recepties ten paleize of door een opzettelijk bezoek, bij het doorwandelen der statige hallen te Weltevreden wel een zekere vluchtige indruk dezer merkwaardige collectie gekregen hebben.

Mevrouw de Loos-Haaxman liet het niet bij het conserveren dezer eerwaardige portretten, zij legde zich tevens op de studie daarvan toe, poogde de herkomst en makers der konterfeitsels na te speuren, er de aesthetische waarde van te bepalen en het resultaat was een tweedelig werk: De Landsverzameling Schilderijen in Batavia, Landvoogdsportretten en Compagniesschilders (Leiden 1941). In dit boekwerk worden alle portretten onzer gouverneurs-generaal niet enkel besproken, doch ook afgebeeld. Het is een merkwaardige collectie portretten van gezagsdragers, enig in de wereld.

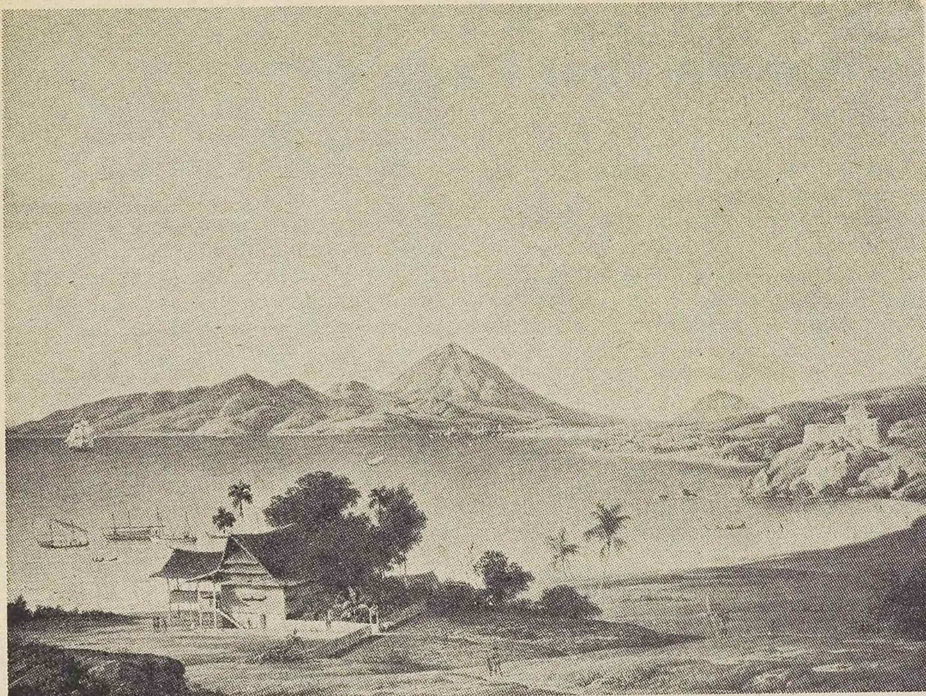
In Goa, waar de Portugese onderkoningen resideerden, moet ook zulk een verzameling bestaan hebben, maar ik heb er nooit voldoende zekerheid over kunnen verkrijgen. Deze Portugese reeks portretten zou wellicht de Bataviase tot voorbeeld hebben kunnen strekken. De laatste tijd was men ook in Colombo bezig een reeks portretten van Nederlandse gouverneurs van Ceylon te construëren. De Engelsen zullen, eerst in Calcutta, en daarna in Delhi wel evenzo een rij portretten van onderkoningen hebben hangen, doch die kon pas in het eind der 18e eeuw beginnen, toen de Nederlandse reeks al ruim anderhalve eeuw oud was.

In Nederland teruggekeerd, heeft mevr. de Loos-Haaxman nog het reeds vermelde werk over de Indische schilderkunst gepubliceerd, het eerste in zijn soort dat ons in kennis brengt met een rij van bijkans vergeten kunstenaars en over hen en meer bekende kunstbroeders een schat van wetenswaardigheden uitstort, deels gegrond op archiefonderzoek. Met name op de figuur van de velen bekende kunstschilder (voluit) raden Saleh Sarief Bastaman, die geen 100% Javaan was, wordt veel eigenaardig licht geworpen.

Behalve genoemde werken heeft mevr. de Loos-Haaxman nog talrijke andere publicaties op haar naam staan. Het is daarom be-

Het weeshuis in de wijk Vlaardingen in Makassar, geschilderd door de Belg A. A. J. Payen in het begin van de vorige eeuw. Aan de rechterkant van de weg de twee Hollanders met hoeden die onder een door een bediende opgehouden pajong met elkaar staan te praten.

Gezicht op de rede van Ternate van Payen met rechts het fort Tolukko, tegenwoordig een bouwval.

grijpelijk, dat zij de opening dezer tentoonstelling met spanning tegemoet heeft gezien. Het moet voor haar een grote voldoening geweest zijn, dit feit niet alleen te mogen beleven, doch ook bijwonen.
In het geheel telt de Catalogus, welks zeker niet geringe kosten de Frans Mortelmansstichting heeft willen dragen, een 133 nummers: schilderijen en tekeningen. Gemakkelijk had dit getal verdubbeld kunnen worden, want de verzameling tekeningen en aquarellen van het Kon. Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde te Leiden (eertijds in den Haag) telt blijkens de Catalogus van de Hr. J. H. Maronier een 1200 nummers; het Rijksmuseum voor Volkenkunde te zelfder plaatse bezit, behalve tientallen schilderijen, eveneens honderden tekeningen, terwijl ook andere verzamelingen nog heel wat Indische kunst bevatten. Het lijkt mij niet uitgesloten, dat bij de keuze zeer strenge aesthetische maatstaven zijn aangelegd.
Zoals in de Inleiding van de Catalogus ook ruiterlijk wordt erkend, is de keuze vaak moeilijk gevallen. Eén bezwaar was, dat men van de 19e en 20e eeuw vrij veel bezat, doch van de grote tijd der stichting van het koloniale imperium betrekkelijk weinig. Over het algemeen is men consequent geweest en heeft meestal slechts werk van Nederlandse kunstenaars geëxposeerd. Voor het gemak heeft men onze vriend Raden Saleh, wiens kunst zo'n zuiver Westers karakter draagt, er ook maar bij gerekend. Gelukkig is Abdullah, leerling der Haagse Kunstacademie, die daar vele Westerse stijlen had leren kennen, overgeslagen. Dr. Thomas Horsfield was geen Nederlander, doch van huis uit een Amerikaan. Toch is hij opgenomen. Had men deze gastvrijheid nog wat uitgebreid dan zouden ook de kunstenaars aan boord van buitenlandse oorlogsschepen, die m.o.m. wetenschappelijke reizen om de wereld maakten, er bij gerekend kunnen worden. Ik denk hierbij aan de Oostenrijkse "Novara", die in 1858 Java aandeed en welks meevarende artiest heel wat afgetekend heeft. Het resultaat ligt in het Heeres museum te Wenen. Een 35 jaar later bezocht de "Elisabeth", eveneens een Oostenrijks oorlogsschip, de Archipel, met de ongelukkige aartshertog Frans Ferdinand aan boord. Ook toen werd een en ander getekend, dat wel eveneens in het Heeresmuseum zal zijn terecht gekomen.
Verschillende gepasseerde kunstenaars worden vermeld: Van Raalten, Verhuell, ten Kate, Poortenaar, Wisse en zelfs onze grote Berlage. Doch er zijn er nog veel meer, wie de toegang tot de expositie ontzegd werd. Mij schieten de namen te binnen van Wardenaar, Deeleman, Gaffron, Van Herwerden, Galestin en J. H. W. de Clercq, die generaal Von Gagern op zijn reizen door Nederlands- en Brits-Indië (1844-46) begeleidde en een schat van tekeningen naliet.
Ik vraag mij in ernst af, of waar men bij radèn Saleh en Horsfield toch een weinig water in zijn wijn deed, men dit ook niet voor de 17e eeuw had kunnen doen. Het was toch aardig geweest, als het magistrale portret door Albert Cuyp (1620-91) van de kommandeur der Bataviase retourvloot van 1641 Jacob Mathuizen hier een zaal had mogen beheersen. Weliswaar heeft Cuyp nooit de Oost bezocht, doch het gezicht op Batavia, dat de achtergrond vormt gaat toch terug op een gravure uit die tijd, waarvoor de tekening stellig omstreeks 1650 in de Oost vervaardigd is.
Iets dergelijks zou men kunnen zeggen van het grote schilderij van Albert Eckhout (± 1620-1666). Deze kende wel de West, maar niet de Oost, doch voor zijn grote compositie "Marktstalletje op Java" (alias: warong) is stellig van op Java gemaakte schetsen gebruikt gemaakt. Doch ik geef toe, dat dan wellicht sommige bezoekers over de woorden "in de Oost" gemeesmuild zouden hebben.
Terecht wordt opgemerkt, dat er wel veel getekend werd tijdens de V.O.C., en dat naar die tekeningen boekillustraties gegraveerd werden, doch dat de originelen dan meestal in de prullemand verdwenen (blz. 13). Tot de weinigen die dit lot ontkwamen behoort een serie tekeningen, vervaardigd op een gezantschapsreis naar het Chinese hof, die èn gegraveerd, en bewaard zijn gebleven in de Atlas van Stolk te Rotterdam. Een expositie van een dezer tekeningen mèt de daarnaar vervaardigde gravure zou stellig leerzaam zijn geweest. Doch wellicht voldeden deze tekeningen en gravures niet aan de gestelde aesthetische eisen.
Zeer fraai is het getekende portret van de botanicus dr. Melchior Treub door mej. Bremer, tekenlerares te Batavia, doch het is weinig karakteristiek Indisch; het zou net zo goed in Europa kunnen zijn getekend, maar werd zowel in de catalogus der tentoonstelling als in die van Maronier gereproduceerd. Waarom werd in plaats van dit weinig Indische portret niet een der 150 tekeningen van de geniale Q. M. R. Verhuell (1787-1860) geëxposeerd, die behalve een bekwaam zee-officier, ook een vlot schrijver en een knap tekenaar was. Hij tekent niet alleen goed, maar op zijn in het Arnhemse gemeentemuseum bewaarde tekeningen worden onderwerpen behandeld, die anderen zelden uitbeelden, b.v. de beklimming van de piek van Ternate, die aan Rousseau le Douanier doet denken; een inheems tafreel in een Bataviase kampong: een hadji met zijn beide echtgenoten; de notenpluk op Bandá, nooit eerder noch later afgebeeld; een vlootparade van oorlogsprauwen in de Molukken, een onderwerp dat onze zeeman na aan het hart moet gelegen hebben.
Wat de **aesthetische waarde** van het tentoongestelde betreft, men zou Indië niet gekend moeten hebben, om hierover zuiver te oordelen. Als oud-gast wordt men te gemakkelijk afgeleid door het bijzondere, het zeldzame, het typerende of het herkenbare der voorstelling, waaraan men zich moeilijk kan onttrekken. Het uiteindelijk oordeel over de kunstwaarde dient daarom maar aan de vaderlandse aestheten te worden overgelaten.
Toch ben ik meer dan eens wezenlijk getroffen door de pracht van sommige kunstwerken. Het kijkje in de wijk Vlaardingen (Makassar) door de Zuid-Nederlander Payen, waarvan een gekleurde reproductie terecht de uitnodigingskaart èn de catalogus versiert, is wel een bijzonder mooi schilderij. De fantastische schilderingen van Walter Spies, die zich bijzonder door Bali, land, volk, cultuur heeft laten inspireren, zijn onvergetelijk. De aan Rumphius toegeschreven tekeningen treffen door hun raakheid, ook al gaat het alleen maar om schaaldieren. Ook Pieter van Oort (1804-1834) heeft mij sterk kunnen bekoren, vooral door zijn zelfportret, met het tragische opschrift: "Na mijn dood (aan) mijne Ouders te zenden". Hij stierf n.l. vóór zijn 30e verjaardag, gelijk zo vele kunstenaars en geleerden destijds. Sympathiek vind ik zijn poging om de van hitte trillende atmosfeer als het oog van de dag boven de hoofden brandt, weer te geven. Wellicht is het mogelijk nog meer werk van zijn hand aan te wijzen, dat tot dusver anoniem bleef.
Gelukkig heeft men de hyperromantische stukken van radèn Saleh thuis gelaten en hij blijkt dan een goed en knap schilder te zijn geweest, die een heel goed portret kon maken.
Ofschoon maar weinig Indische kunstenaars van hun penseel konden leven - de meesten beoefenden de kunst als bijverdienste, of als amateur - treft toch de ernst, waarmede

lees verder pagina 11

Over Twee zilveren Tientjes, 25 Porties Petjel En Een Pot Sambel Badjak

Spanning, verrassing, het zijn onmisbare ingredienten van een geslaagd evenement. En dat mogen we onze selamatan van 28 october toch beslist wel noemen.

Het is van het begin af aan voor de organisatoren al spannend geweest. Je kunt altijd wel mooie plannen maken maar welke zekerheid heb je dat alles werkelijk goed uitkomt? Stel je voor dat de inschrijvers niet komen, stel dat er teveel komen? Stel dat de sajoer op de dag zelf zuur blijkt te zijn of dat de rijst aanbrandt. Of stel dat onze berekening van het eten helemaal fout is en dat de mensen ontevreden en hongerig naar huis moeten?

Al die angst blijkt ongegrond te zijn geweest, gelukkig. Maar in spanning hebben we toch gezeten, tot een half uur voor de opening. Het is ook werkelijk te gek om los te lopen dat je maar twee uurtjes krijgt om een grote zaal in gereedheid te brengen en een reuzen maaltijd voor te bereiden. In de Hollandse samenleving kent men dit omslachtige Indische gedoe niet. Waarom zijn we niet tevreden met een slaatje, kroketten en patat? Waarom moeten we nu persé 35 gerechten bij de rijst en 10 soorten koekjes en waarom moeten we zo nodig met 600 mensen tegelijk aan tafel?

Ja, dat moet en dat willen we. Dat is de sfeer van de selamatan, samen, allemaal tegelijk genieten van wat we samen op tafel hebben gebracht. Vanaf het dekken van de tafel, het neerzetten van bloemetjes en bekers, tot en met 't maken van de sambel goreng tempé en tjendol toe. Alles zelf betaald, geregeld, gemaakt. Door jonge sterke handen door oude gerimpelde vingers (ik kan niet zo veel koken; mijn rheuma, weet je kind). Snelle jonge benen, maar ook aarzelend-voorzichtige voeten hebben voor onze selamatan gelopen. En het is met alle organisatorische tekortkomingen toch een heerlijke makanan geworden. **Door U.**

U kunt zich niet indenken wat een mooie herinneringen en piekerans er aan deze dag voor Tjalie en mij vastzitten. Maanden geleden al toezeggingen voor hulp, financiële en culinaire bijdragen. Zelfs van buitenlandse abonnees kregen we geld voor bloemen, menjan. Uit onze soembangan-pot kwamen 2 zilveren tientjes en 10 zilveren rijksdaalders. Ja, dat is voor de boekhouding wel gelijk aan *f* 20,— en *f* 25,—, maar ook zonder woorden betekende het voor ons véél, véél meer. Goede gedachten en daden behoeven geen woorden.

Ik kan gewoon niet volstaan met de dooddoener: er was teveel om op te noemen, want ik wil U, die niet aan de selamatan hebt deelgenomen toch vertellen (geen lekkermakerij hoor) wat we hebben ontvangen en opgesmuld. Behalve de voortreffelijke basis-maaltijd (rijst-sajoer-bijgerechten) die Tante Truus, Nini Stam (dieettafel) en Mary Brückel klaarmaakten, kwam er een 4 meter lange tafel vol extra gerechten! Atjar tjampoer (verscheidene inzendingen, de één al lekkerder dan de ander), serundeng (idem), 3 kilo rendang, ikan pangèh, oerapan, frikadel djagoeng, rempèjeh, babi- en ajam panggang, sambel goreng telor, mangoet van vis, frikadelletjes, tahoe koekjes, besengek van kip, abon, boemboe roedjak, tempe goreng, tahoe taotjo, sambel goreng terie, een heerlijk Afrikaans gerecht van mais en vlees, 25 porties petjel (grandioos gerangschikt op een tampah en de saus ter plaatse aangemaakt! subliem!!) sambal goreng boontjes, sambel badjak (vele potten, alles schoon op. Door een gelukkig toeval ontdekten we op het eind van de middag nog een overgebleven fles, die is onder ons "werksters" schielijk verdeeld! Super!!) Er waren emping, katjang en nog tal van andere droge gorengans. Vamu (Edwards van Muyen) schonk ons 1 kubieke meter kroepoek! Heeft U enig idee hoeveel dat is lieve mensen? Het ging allemaal niet eens op. Er was veel meer binnengebracht.

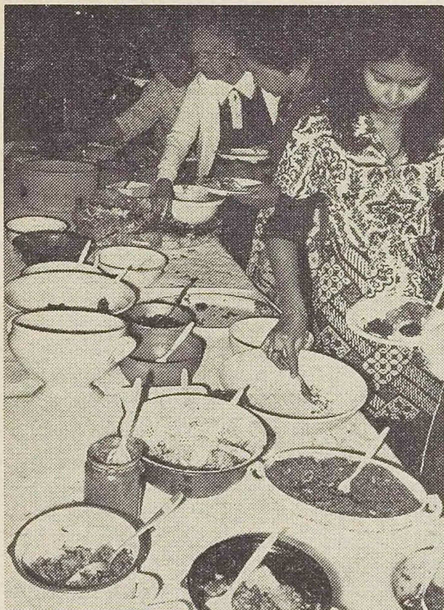

Foto boven: Met z'n zeshonderden tegelijk aan tafel. Gezellig omongen in afwachting van de maaltijd. Onder: Er waren nog genoeg jonge(re) ledematen die de tikar aandurfden. Misschien niet helemaal in selamatan-stijl, maar de rijst smaakte er niet minder om!

WIE HEEFT FOTO'S?

Rogier, onze fotograaf bij uitstek, was op deze dag heel druk bezig met ander werk zodat hij geen gelegenheid had goede plaatjes te maken. Niet genoeg in ieder geval, deze foto's zijn van hem. Maar wie heeft er meer?
Er is door velen naar gevraagd. Mocht U reeds wat afgedrukt hebben, stuurt U ze ons alstublieft. We hangen ze bij Tong Tong op een prikbord. Wie wil nabestellen kan zich dan tot U wenden.

Foto's Rogier

Verzuchting gehoord: "Jullie hebben veel te veel tafels. Ik wil nog zoveel proeven van al die zalige dingen en nu kàn ik niet meer!"

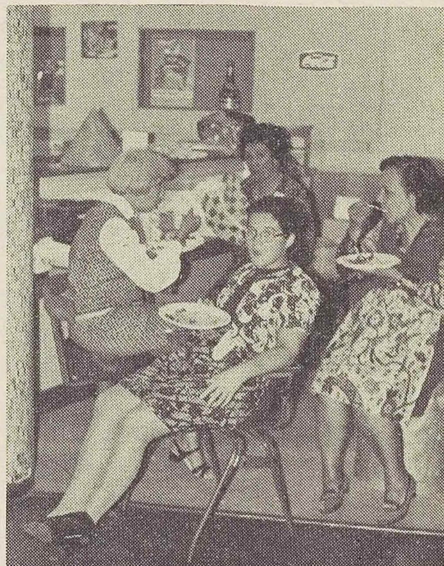
dan was toegezegd en ruw geschat hadden er 1000 mensen aan de selamatan kunnen aanzitten. Wat echter toch niet gekund had vanwege de zaalruimte.

Dan de koekjes; pasteitjes, lemper, kwee talam, kwee mangkok, wadjik, bika ambon, dodol, cakes, roti koekoes. Zo verschrikkelijk veel dat we de hele avond rustig hadden kunnen dooreten (met rustpauzes natuurlijk). Helaas hadden we de zaal maar tot 5 uur en met de koekjes hielden we helaas de verdeling niet zo goed in de hand. Als er iemand is geweest die niets meer kreeg omdat een ander misschien teveel op haar bord had genomen, ik hoop dat in het berkat-mandje dat U meekreeg toch nog wel genoeg zat.

Weet U dat ik die lontar-mandjes speciaal voor deze gelegenheid heb laten aanmaken in Ubud, Bali? Tjokorde Gede Agung, de daar regerende vorst (hij ontving Koningin Juliana en bood haar zo vrijmoedig een lekkernij aan, op de tv weet U nog?) liet er door zijn mensen aan werken. Op de afgesproken tijd waren ze (natuurlijk) niet klaar. "Wanneer dan wel?" vroeg ik. "Met nieuwe maan", beloofde Tjokorde. "Welke nieuwe maan?" Gelukkig bedoelde hij de eerstkomende en dus kreeg ik de mandjes nog net op tijd voor de selamatan. "Op tijd" is in Indonesië nog altijd een rekbaar begrip.

Dat was even napraten over onze makanan. De vele brieven en telefoontjes die uitdrukking geven aan uw tevredenheid en dank willen we hierbij beantwoorden met een welgemeend: "U ook heel erg bedankt! Moge de selamatan ook voor U zegen brengen!"

Lilian Ducelle

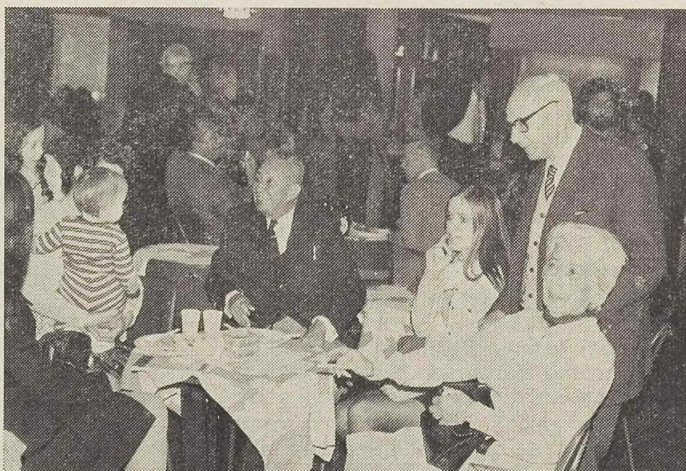

Na gedane arbeid is het goed rusten en eten! Vier van de harde werksters met een welverdiende portie.

Onder: bij de uitgang kreeg iedereen een berkat, uitgereikt door Willy Matzen. Als een cerberus hield ze de mandjes in het oog, eerlijk verdeeld!

Foto's Grashuis

Iedereen vroeg hoe ze heette en die belangstelling was de charmante Rini Koeslan Koesoemowirjo zeker waard. Net in Nederland voor studie en dan alweer een selamatan! Rechts: Tjalie temidden van schoondochter en jongste kleindochter. Rechts staand, "Pa Ritman en echtgenote.

GROET VAN GIKI

Tijdens de Selamatan in Den Haag vroeg na het openingswoord ook een lieftallige Indonesische dame het woord en hoewel het plotselinge verzoekje ons wel wat verraste, willigden we het verzoek graag in toen we hoorden dat het om de aanbieding ging van een oorkonde door de GIKI in Surabaya, uit handen van Mej. Marinella Koeslan Koesoemowirjo.
Want het ging om een erkentelijkheidsbetuiging aan de gehele lezerskring van Tong Tong, zoals die al jaren lang met vele kleine en grote giften met de GIKI in Surabaya meeleeft. De oorkonde, in het Indonesisch voorgelezen, had de volgende inhoud:

OORKONDE

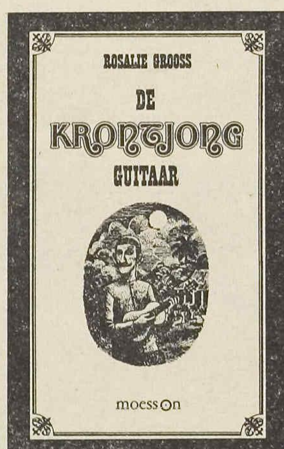
Het Bestuur van de Yayasan Pendidikan Gita Kirtti betreurt het in hoge mate niet persoonlijk aanwezig te kunnen zijn op deze Selamatan. Weest U er echter van verzekerd, dat wij in de geest tussen U allen aan deze zinvolle en historische feestdis mede aanzitten en straks ons aandeel in de berkat mee naar huis nemen.
Een zinvolle en historische feestdis ter gelegenheid van een zinvol en historisch gebeuren, t.w. het Tienjarige Bestaan van de "N.V. Tong Tong" op 1 November 1972 en de komende omvorming in een "B.V." Naast onze warme gelukwensen aan de "N.V." met haar tiende verjaardag, heten wij de "B.V." van harte welkom en spreken wij de hoop en het vertrouwen uit, dat deze evenzo bezield moge zijn met de "Pukul Terus" geest en spirit van haar voorganger, tot heil van een succesvol voortbestaan van "Het enige Indische blad ter Wereld Tong Tong" en diens grote schare dankbare lezers en lezeressen.
Het is ons een ware behoefte aan "Tong Tong" en de uitgebreide "Tong Tong" familie, in en buiten Nederland, onze diep gevoelde erkentelijkheid te betuigen voor al het goede, dat zij voor onze noodlijdenden hebben gedaan en stellig nòg zullen doen. Zowel t.a.v. de armen aan goed als t.o.v. de armen aan kennis,hebben Tjalie Robinson en Lilian Ducelle met de "Tong Tong" familie menige bittere nood gelenigd en honger gestild.
Wij wensen "Tong Tong" het eeuwige leven toe en dat God steeds mèt U allen zij.
Surabaya, 28 october 1972

Het Bestuur

TO BE OR NOT TO BE!

Op pagina vijf staan de nieuwe abonnementsprijzen van Tong Tong, die voor het gros van de lezers neerkomen op een vermeerdering van vier gulden per jaar of een gulden per kwartaal. Niet veel? Wel veel? Wij gissen - U Wéét!
Wij weten wat anders: steeds nijpender wordt de vraag voor ons geliefd blad hoe lang wij nog kunnen "poekoel teroes". Als U ons daarbij wilt en KUNT helpen, zeggen wij uit de grond van ons hart: Terima kasih banjak!

Een Kostbaar Boekje

Roos Grooss: "De Krontjong Guitaar", Moesson Serie, Uitg. Tong Tong B.V. *f* 9,—.

Tijdens de Selamatan was de eivolle, drukke zaal zó geanimeerd bezig, dat maar weinig feestvierders aandacht konden vinden voor het bescheiden, rustige hoekje, waarin Roos Grooss haar lang verwachte boekje over "De Krontjong Guitaar" van een handtekening voorzag in het eerste stapeltje boeken dat de drukkerij eindelijk had kunnen afleveren.
Vanaf het podium had ik de aanwezigheid van het boekje en zijn schrijfster inderdaad wel gemeld, maar helaas te kort en te zakelijk. Per sé niet in verhouding tot **de belangrijkheid** van dit boek, zowel voor onze groep als voor de literatuur omtrent Indische cultuurhistorische waarden. Want dat in **beide** hoedanigheden dit boek onze bijzondere aandacht verdient is zonder meer waar.
Rogier J. Boon zorgde voor een stijlvol bandje.
De eerste indruk is dat het boek eigenlijk veel te uitgebreid de herkomst van de krontjong guitaar behandelt, want pas na het zesde hoofdstuk landen wij bij Andalusië aan en de Iberische cultuurwaarden, die van directe vormende waarde geweest zijn voor de "ziel" van de krontjong muziek. Maar de Verovering van de Wereld door de Portugezen en Spanjaarden heeft een onafwijsbare voorbereiding, ja zelfs voor**bestemming** gehad in Arabië en Perzië, ja in het "gehele Oosten". En door dit hele Oosten voert Roos Grooss ons in een ongelooflijk boeiende "uitstalling" van muzikale en andere waarden, die van betekenis zijn geweest voor de "ontkieming" van de krontjong.
In tegenstelling tot wat men gauw mocht denken: dat het een dorre opsomming geworden moet zijn, moet het ons graag van het hart, dat Roos Grooss de historische gegevens met vrouwelijke bevalligheid en gracie benaderd heeft, waardoor het hele werk iets erg menselijks heeft gekregen: geen somber, zwaarwichtig boek, maar een mens, een vriendin, die vertelt!
Vanaf hoofdstuk 7 komen wij op een terrein, waar alle Indischgasten zich min of meer bewogen hebben (meer "min dan meer"), want de schrijfster heeft werkelijk een enorme voorraad **exacte** historische waarden van de krontjong-historie weten op te diepen, waar wij met groot plezier in zullen delven. En waardoor de gesprekken die wij voortaan over krontjong zullen voeren, een groot brok soliditeit en kleurigheid zullen winnen. Zéér gewenst, want over het algemeen zijn gesprekken over krontjong tot nog toe nogal leeg en saai en ruggegraatloos geweest!
Nu de "Indische tijd" met ons, lezers van Tong Tong bijna tot het verleden behoort en misschien ook de Krontjong spoedig "passé défini" dreigt te zijn, lijkt dit boekje te laat te komen - een verwijt aan **onszelf,** want wij hadden al vele decennia terug met een serieuze studie van de krontjong moeten beginnen.
Des te meer groeit de dankbaarheid voor het verschijnen van dit boek a.h.w. "op de valreep". Roos Grooss heeft er de Indische historie (en zeker ook menig onderzoeker in de toekomst!)

lees verder pagina 18

gewerkt is, en waarmede zij hun Indische omgeving hebben bestudeerd en weergegeven. Dit neemt niet weg, dat men verschillende scholen kan onderscheiden, n.l. Europese, geen Indische. Slechts in onderwerpen verschilde de Indische schilderkunst van de Westerse, en dan door het felle licht der tropen, dat vooral een Isaac Israëls heeft trachten vast te leggen. Maar hij was dan ook een echte impressionist. Bepaalde **onderwerpen** hebben mij sterk getroffen. Ik wijs b.v. op de weinige doch levendige tekeningen uit de 2e helft der 17e eeuw. Wel lijken de Inheemsen daarop wat zwaar gespierd - doch verhaalt Van Goens niet in zijn Corte Beschrijvinge van Java, dat alle Javanen "gedrongen en musculeus" (gespierd zijn? - maar er is een druk door elkaar woelen van allerlei volkstypen, zoals het ook in ons oude Indië gebeurde, wanneer er ramé was, b.v. op de prent van de drie bereden bruidegoms, die stellig wel enig commentaar verdient.

Natuurlijk kan men bij vlijtig nazoeken onder de honderden nuttige gegevens in de catalogus de schrijfster wel op enige abuizen betrappen, doch ik wil slechts op één kleine onjuistheid wijzen. Bij de bespreking van no. 56, het machtige schilderij van Payen, „Gezicht op de rede van Ternate", is bij vergissing het wonderlijke kasteeltje rechts als het Hollandse fort Oranje gedoodverfd. Dit moet echter het fort **Tolukko** zijn, hetgeen blijkt, als men V.I. van de Wall's. Nederlandsche Oudheden in de Molukken raadpleegt.

Het aardige van Payen's schilderij is nu, dat we daardoor aan hem danken een natuurgetrouwe afbeelding te bezitten van Tolukko in zijn welstand, want nu is het een bouwval, zoals de foto's in het boek van de Wall getuigen.

Men zou zo nog lang kunnen doorgaan met te wijzen op vele merkwaardige, wonderlijke, ons vertrouwde dingen, die de Nederlandse kunstenaars in de Oost op doek en papier hebben willen vastleggen.

Ik zou echter willen besluiten met een krachtige aansporing aan alle lezers dezer regelen, om déze waarlijk **unieke tentoonstelling** te gaan bekijken. Zij is door haar uitgebreidheid de eerste in haar soort en toont ons Indië op een wijze, zoals men het slechts zelden gezien heeft, n.l. door de ogen van **kunstenaars.**

Jaaaa!

De "Enkhuizer Almanak 1973" is binnen en zoals gewoonlijk in twee formaten, met een minimaal inhoudsverschil en een minimaal prijsverschil, nl. *f* 2,10 en *f* 1,90.

Voor beide is strafport verschuldigd van *f* 0,60. Zoals U weet gaan beide formaten erin als koek, ook bij Indischgasten, maar is de oplaag zoals altijd zeer beperkt en dus ook de toewijzing voor Tong Tong klein.

Wie er dus het eerst bij is, wordt met het meeste succes geholpen. Uiteraard blijft onze boekhandel uitkijken naar het aantrekken van andere partijtjes, maar bestelt U gerust. U bent toch ook erg benieuwd naar de weersvoorspellingen van 1973, ja? En naar andere interessante wetenswaardigheidjes? U weet het dus: stuur per giro *f* 2,10 of *f* 1,90 op plus 60 ct. porto en we voeren Uw bestelling direct uit!

1872-1972

Aangezien ik niet erg goed ben in het vak Geschiedenis, wilde ik U het volgende vragen. Is het onderstaande juist?

Is het waar dat precies 100 jaar geleden Atjeh, dat Engels was, althans in de Engelse belangen sfeer lag, met de Hollanders geruild werd tegen gebieden in Afrika? Zoiets dus als ruilverkaveling. Ik dit, jij dat. Administratief beter, efficienter, dus goedkoper. We krijgen nu mooie, aaneengesloten stukken. Groeit de peper in Atjeh zo goed? Wordt er zelfs goud gevonden? Hoe bestaat 't! Zet U even hier Uw handtekening wilt U? Mooi zo. Dat is dan dat. 1872.

Ik las dit:

"In 1873, toen de eerste Atjehexpeditie werd uitgezonden, was de Regering volstrekt onbekend met de inwendige, politieke toestand in Atjeh. Onbekend óók en vooral met het feit, dat de Sultan van Atjeh in de binnenlanden, dus buiten zijn hoofdplaats en omgeving, vrijwel geen macht en gezag bezat en dat in Atjeh alles draaide om de Atjehse vorsten en hoofden.

Aan die Sultan werd formeel de oorlog verklaard - de voortdurende zeeroof en het uitblijven van de geëiste genoegdoening, de tartende houding der Atjehers en...... onze positie als koloniale mogendheid tegenover het buitenland eisten een afdoend optreden".

De Atjeh-oorlog!

De Atjeher met peudhang, rentjeung, rantjoes, lila, terreinkennis, list en met doodsverachting vechtend tegen:

Organisatie, Edouard de Beaumont, Männlicher-Schönauer repeteer kaliber 6,5 x 53 mm, achterlaad kanon, logistiek, artsen, chirurgen, hospitaal dienst, onbeperkte aanvoer, K.M.A. Breda, Nijmegen, Kampen, Harderwijk, Java, Ambon, Ceram, de vloot, blokkade, geld... Het lot van de Atjeher leek met één pennestreek bezegeld!

G. H. Bartman

Indonesische reis-notities (III)

"WHY?"

De BIMA (- Biru Malam - blauw geschilderde nachtexpres van Surabaja naar Djakarta) reed dat laatste stuk bij daglicht na Tjilegeh met een slakkengangetje i.v.m. de herstelwerkzaamheden aan de baan. Ogenschijnlijk viel er niet zóveel te doen aan die baan en leek dat langzaam gescharrel "lempar waktu" (weggegooide tijd) na het jakkeren de hele nacht door. Maar wie dit stuk laagvlakte van West-Java kent met zijn vaak enorme overstromingen in de regentijd, denkt anders. NU en niet later moest de baan in prima conditie worden gebracht.

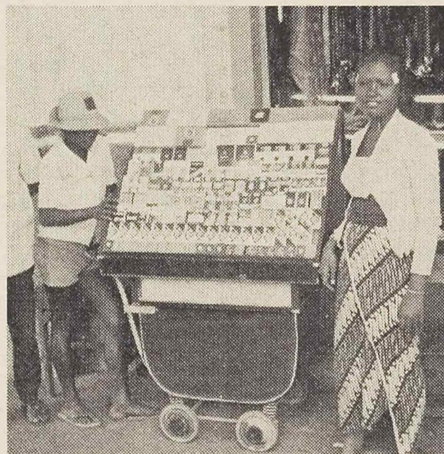
Tussen twee haakjes: deze nachttrein heeft werkelijk een prima service. Men rijdt modern confortabel en men geniet een werkelijk verkwikkende slaap, mede dankzij de air-conditioning. Daarom viel eigenlijk dit trage slot van de reis wel wat tegen (en er schijnt telkens weer een andere soesah te zijn!), maar aangezien ik dit landschap heel goed kende, zat dit hele stuk spoorbaan vol fantastische herinneringen van mijn prille jeugd af tot vlak vóór het definitieve naar Europa gaan toe. Dat waren hoofdzakelijk jachtherinneringen dus: doans, blekèks, mandars, mliwi's, enfin, welke jongen kent ze niet? Er zijn misschien meer zwervers, jagers, fietsers, die in hun jeugd van Djakarta ook tochten hebben gemaakt de kant van Tjikampek uit.

Zij zullen misschien ook net als ik met plezier zulke stationsnamen lezen als de volgende (van Meester Cornelis uit): Klender, Tjakoeng, Krandji, Bekasi, Tamboen, Tjikarang, Lemahabang, Rengasbandoeng, Kedoenggedeh (de enorme varkensfokkerijen langs de spoorbaan zijn er nu niet meer! - T.R.), Krawang, Warungbambu, Klari, Kosambi, Dawuan, Tjikampek, Pangkulahsimpang, Tandjungrasa, Pabuaran, Pringkasap, Pasirbungur, Tjikaum, Gambarsari, Pegadenbaru, Tjipunegara, Haurgeulis, Tjipedang, Tjilegeh, Soekamelang, Kadogangabus, Terisi, Telagasari, Djatibarang!

Je rúikt alang-alang, de rode lateriet (tanah abang), de rubberbossen (hevea). Je zag vroeger bij de rawa's de zwermen tilils en op de sawahs de zwermen glatiks (weet U, dat nergens op Java die enorme vluchten glatiks meer zijn? Niemand weet waarom ze verdwenen zijn, maar het is triest......!) Wij hebben horen zeggen dat het overmatig gebruik van DDT voor de bestrijding van muskieten en gevaarlijke insecten hier de oorzaak van is, en dat de "onzichtbare" schade aan de natuur op Java veel groter is met misschien rampzalige terugslag in de toekomst, maar hierover hebben we geen enkele wetenschappelijke beschouwing gelezen.

En je merkt alweer als je zelfs met die ultra-moderne BIMA door omstandigheden even langzaam (en opmerkzaam) moet rijden als "toen-froeher" met onze "Kedoek-ke-dje-glèk", hoeveel méér je dan ziet - en hoeveel méér je dan denkt!

Het was september, toen ik door dit landschap reed en de Kentering lag als een straf over het uitgedroogde land. Zelfs de eindeloze rawa's bij Bekasi waren bijkans droog. Op de hogere stukken was overal ook direct rijst geplant door de alerte bevolking. Tussen twee haakjes: als er in Indonesië ooit tekort aan rijst zou zijn: aan de tani ligt het niet. Letterlijk elke voet gronds is ontgonnen en de landman werkt letterlijk van het krieken van de dag tot het vallen van de avond! Maar goed: nu was dit hele land dus uitgedroogd en het duidelijkst kon je het merken aan de bamboebossen overal. Ze stonden er schraal en haast bladerloos en dor bij. Met een schokje van blijde herkenning passeerde ik ook het stationnetje Haurgeulis (haur = bamboebos; geulis = lieflijk; Sundanees). Als een desa zo heet, dan bewijst dit toch wel, dat de bamboebosjes er hier het hele jaar goed bij staan, en dat er rondom Haurgeulis veel lieflijke bosjes gestaan moeten hebben.

Over het algemeen veranderen kinderwagens met de mode mee, maar er is een bepaald soort kinderwagen in Indonesië, die zijn vaste model behouden heeft "door de tijden heen".

Dat is het karretje van de sigarettenverkoper. Dat komt omdat dit model zo practisch gebleken is. Onder de "opbouw" met sigaretten is de bergruimte bewaard gebleven, waar in "djaman dahulu" een baby placht te liggen. Maar nu is deze ruimte bestemd voor kassa, het halfuurtje, reservekleding en wat dies meer zij.

Het hele oorspronkelijke model is er nog, behalve de veren. Die zijn nu berekend op zwaardere ladingen. Waarschuw Uw Hollandse kennissen die voor het eerst naar Indonesië gaan, dat ze niet te gauw gealarmeerd raken als ze allerlei "mans en vrouwen" met zo'n wagen over de Indonesische trottoirs zien ratelen - er zit géén baby onder de sigaretten!

Nu lag het dorpje er in de felle warmte wat bij te doezelen en opeens las ik op een kampongpagar een wonderlijk woord in deze omgeving. Er stond met kapoer (of witte verf) met nadrukkelijke letters "Why"? (Waarom?) geschreven.

Zó diep in de kampong, waar men vermoedelijk uitsluitend Soendanees spreekt en maar een enkeling Indonesisch, een woord in het Engels! En waarom juist dit woord? Het is één van de meest "geladen" vragen die de mens zich stelt, al zo lang de mensheid bestaat vermoedelijk. Gauguin bracht deze vraag in beeld in zijn Tahiti-tijd in een schilderij kort voor zijn dood. Het schilderij heeft wereldvermaardheid, zeker ook door zijn titel: "Waar komen wij vandaan? Wat zijn wij? Waarheen gaan wij?" Vragen, die dus nogeens kort zijn samengevat in die ene vraag: "Why?" op dat wrakke schuttinkje in dat onbekende dorpje Haurgeulis, pakweg veertig kilometers buiten Djakarta.

Zou het maar lukraak een woord zijn, neergeschreven door een jongeman, die bezig was Engels te leren? Neen, daarvoor was het woord té nadrukkelijk, haast calligrafisch verzorgd, opgeschreven. Was het de wanhopige vraag van iemand, die in armoede of politieke bewogenheid geen raad meer wist? Toch ook niet. Dan zou het woord in "schreeuwender" letters neergeschreven zijn. Neen, dit woord was in rustige en bedaarde verzorgdheid opgeschreven, en de Engelse taal was opzettelijk gekozen om duidelijk te maken, dat men "naar buiten" spreken wilde, a.h.w. "met de hele wereld" sprak. Of was het toch alleen maar een speelse geste geweest in verdere onnadenkendheid?

Ik sprak er de volgende dag over met Margono Djojohadikusomo die me was komen opzoeken, omdat ikzelf door bronchitis liever het huis niet uit ging. U kent deze persoon wel. Hij schreef het boek "Herinneringen uit Drie Tijdperken", dat onze boekhandel zo goed verkocht heeft (de lezers, die het nog niet kennen, missen wèrkelijk iets!) en is de vader van de Indonesische Minister van Financiën, Sumitro Djojohadikusomo (wiens naam vele Indischgasten nog goed kennen uit de woeligste dagen van Indonesië)

Pak Margono was nòch over de filosofische vraag in de nederige desa, nòch over de taal, waarin de vraag gesteld was, verbaasd. Het is immers een vraag, die ieder denkend mens zich stelt, zei hij, waar ook ter wereld en

SCHOON

Na een maandenlange zwerftocht door Java was de eerste plaats in het buitenland, die we aandeden, Singapore. Het eerste wat iedere bezoeker van Singapore opvalt is de zindelijkheid. We durven er zonder meer op wedden dat Singapore de schoonste stad **ter wereld** is, zowel de City zelf als het hele eiland rondom. Kon men b.v. van Nederland een halve eeuw terug nog zeggen dat je er van de straat kon eten (het is helaas al lang niet meer zo; op geen stukken na!), van Singapore zou men kunnen zeggen, dat je er uit de slóten kunt eten!

De stad is werkelijk ongelooflijk schoon. Zelfs op de pasars (en we kennen de S'pore pasars al van 1923!) vindt men geen propje papier, geen schil buiten de manden of uitstalzeiltjes. Daarbij vergeleken is inderdaad Indonesië een Augiasstal! Maar komt ook menige grote stad in Europa er bekaaid van af.

Deze "schoonmaakwoede" is het werk van de president van Singapore Lee Kuan Yew, die niet alleen de straten onwaarschijnlijk schoon houdt, maar ook bezig is alle "oude en lelijke" gebouwen uit te roeien. Waardoor helaas ook veel zeldzaam historische architectuur en zeldzaam bizars verloren dreigt te gaan. Laat ons hopen dat men tijdig weet waar men moet ophouden! Ook Malaysia is in vergelijking met Indonesië "brandschoon". Men denkt altijd vuil", maar in elk geval Lee Kuan Yew bewijst dat er ook in Azië maar één man hoeft te zijn die aanpakt en aan dat "nu eenmaal" komt resoluut een eind. Als je zo'n vent maar vinden kan!

Instellingen als deze veroorzaken de z.g. kleinburgerlijkheid": overdreven zelfophemeling ten koste van vreemden Nu U al twintig jaar hier woont, heeft U er ook last van?

T.R.

